

शास्त्रोक्त पद्धतीने कस तुर लागवड

सागर पाटील
आचार्य पदवी विद्यार्थी
कृषिविद्या विभाग
महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी

हर्षवर्धन मारकड
आचार्य पदवी विद्यार्थी
वनस्पती रोगशास्त्र विभाग
कृषि विज्ञान केंद्र, बुलढाणा

पूजा मुळे
वरिष्ठ संशोधन सहाय्यक
कृषि विज्ञान केंद्र, बुलढाणा

जमीन व हवामान:

खरीप हंगामामध्ये तूर हे अतिशय महत्वाचे पीक आहे. मध्यम ते भारी, पाण्याचा उत्तम निचरा होणारी जमीन योग्य असून चोपण पाणथळ जमिनीत तूर चांगली येत नाही. कसदार भुसभुशीत पोयट्याच्या जमिनीतसुद्धा तूर चांगली येते. जमिनीत स्फुरद, कॅल्शियम, गंधक या द्रव्यांची कमतरता नसावी. साधारणतः ६.५ ते ७.५ सामू असलेली जमीन या पिकास योग्य असते. या पिकाला २१ ते २५ सेंटीग्रेट तापमान चांगले मानवते.

योग्य वाणांची निवड:

अं. न.	तूर वाण	पिकाचा कालावधी (दिवस)	उत्पन्न क्विंटल / हे.	वैशिष्ट्ये
१	आय.सी.पी.एल. ८७	१२०-१३०	१८ ते २०	मर्यादित वाढीचा, झुपक्याने शेगा येणार, लवकर तयार होणारा, मर व वांझ रोगास प्रतिकारक
२	ए.के.टी. ८८११	१४०-१५०	१५ ते १६	लवकर तयार होणारा, सलग तसेच अंतर पिकासाठी योग्य वाण
३	विपुला	१५०- १७०	२४ ते २६	सलग तसेच अंतर्गत पिक पद्धतीसाठी भरघोस उत्पादन देणारा, मर तसेच वांझ रोगास मध्यम प्रतिकारक
४	फुले राजेश्वरी	१४०- १५०	२८ ते ३०	मर तसेच वांझ रोगास प्रतिकारक्षम, लवकर पक्वता, तांबड्या रंगाचे तपोरे दाणे
५	बी.डी.एन. ७०८	१६०- १७०	१६ ते १८	सलग तसेच अंतर्गत पिक पद्धतीसाठी योग्य वाण
६	बी.एस.एम.आर. ७३६	१७०- १८०	१६ ते १८	मध्यम आकाराचे तांबडे दाणे, मर तसेच वांझ रोगास प्रतिकारक, सलग तसेच अंतर्गत पिक पद्धतीसाठी योग्य वाण
७	बी.डी.एन. ७११	१५०- १६०	१८ ते २०	वाढीचा कल निमपसरट, दाणे रंगाने पांढरे, तपोरे, मर तसेच वांझ रोगास प्रतिकारक्षम
८	बी.डी.एन. ७१६	१६५- १७०	२० ते २२	मर व वांझ रोग प्रतीबंधक, उत्तम प्रतीची डाळ, अधिक उत्पादन क्षमता

पूर्वमशागत:

रब्बी हंगामाचे पीक निघाल्यानंतर जमिनीची चांगली खोल नांगरट करावी आणि तयार होणारी जमीन चांगली तापू द्यावी. त्यामुळे जमिनीतील किडी, अंडी व कोश इत्यादी नष्ट होतात. जमीन चांगली तापल्यामुळे सच्छिद्रता वाढते. अन्नद्रव्य मुक्त होतात आणि जमिनीचा पोत सुधारतो. मान्सूनचा पाऊस झाल्यावर वापसा येताच कुळवाची पाळी देऊन काडीकचरा स्वच्छ वेचून जमीन पेरणीसाठी तयार ठेवावी.

पेरणीची वेळ:

तुरीची पेरणी वेळेवर होणे आवश्यक आहे. पहिल्या पावसानंतर शेत चांगले तयार करावे. काडीकचरा वेचून स्वच्छ करावे. जूनच्या दुसऱ्या पंधरवड्यात पेरणी करावी. पेरणी जसजशी उशिरा होईल त्याप्रमाणे उत्पादनात घट येते. यासाठी दहा जुलैपूर्वी पेरणी करावी.

आंतरपिके:

तूर हे पीक बहुतांशी आंतरपीक म्हणून घेतले जाते. तूर + बाजरी (१:२), तूर + सूर्यफूल (१:२), तूर + सोयाबीन (१:३), तूर + ज्वारी (१:२ किंवा १:४), तूर + कापूस (१:६), तूर + भुईमुग (१:३), तूर + मूग (१:३), तूर + उडीद (१:३) अशाप्रकारे पेरणी केल्यास दोन्ही पिकांचे उत्पादन चांगले येते. तुरीचे सलग पीकसुद्धा चांगले उत्पादन देते.

पेरणीचे अंतर:

सलग पीक घ्यावयाचे असल्यास आय.सी.पी.एल. ८७ या वाणाकरता ४५ x १० सें.मी., ए. के. टी. ८८११ करिता ४५ x २० सें.मी., लवकर कालावधीच्या वाणांकरता ६० x २० सें.मी. तर विपुला करिता ९० x २० सें.मी. अंतर ठेवावे. अलीकडे घेण्यात आलेल्या प्रयोगांमध्ये अधिक अंतरावर पेरलेल्या तूर पिकाचे आशादायक उत्पादन मिळाले आहे, म्हणून १८० x ३० सें.मी. किंवा ९० x ६० सें.मी. अंतरावर पेरणी करावी. १८० x ३० सें.मी. अंतरावर लागवड करून त्यात सोयाबीनच्या ३ ओळी आंतरपीक म्हणून ४५ x ५ सें.मी. अंतरावर लागवड करता येऊ शकते. सोयाबीन पीक लवकर निघून जाते तसेच तूर व सोयाबीन दोन्ही पिकातून अधिक उत्पादन मिळू शकते.

बियाणे प्रमाण:

आय. सी. पी. एल. ८७ या वाणाच्या पेरणीसाठी हेक्टरी १५ ते २० किलो, मध्यम मुदतीच्या राजेश्वरी, विपुला, ए. के. टी. ८८११ या वाणासाठी हेक्टरी १२ ते १५ किलो, उशिरा येणाऱ्या आणि जास्त लवकर लावावयाच्या वाणासाठी हेक्टरी ३ ते ४ किलो बियाणे पुरेसे होते.

बीजप्रक्रिया:

पेरणीपूर्वी प्रति किलो बियाण्यास ५ ग्रॅम ट्रायकोडर्मा या जैविक बुरशीनाशकाची बीजप्रक्रिया करावी. यानंतर २५० ग्रॅम रायझोबियम जिवाणू संवर्धन १० किलो बियाण्यास गुळाच्या थंड द्रावणातून चोळावे. बीजप्रक्रिया केलेले बियाणे काही कालावधीसाठी सावलीत ठेऊन ते पेरणीसाठी वापरावे.

खत व्यवस्थापन:

साधारणतः तुरीसाठी हेक्टरी २५ किलो नत्र व ५० किलो स्फुरद म्हणजेच १२५ किलो डीएपी पेरणीच्या वेळी द्यावी. आंतरपीक असल्यास ज्या पिकाच्या ओळी जास्त त्या पिकाची शिफारस केलेली खतमात्रा द्यावी.

उदा. सोयाबीन करिता ५० किलो नत्र आणि ७५ किलो स्फुरद अशी मात्रा द्यावी.

आंतरमशागत:

पिकात १५ ते २० दिवसांनंतर कोळपणी करावी. पुढे १५ दिवसांनी खुरपणी किंवा कोळपणी करावी. अधिक उत्पादनासाठी पीक पेरणीनंतर ३० ते ४५ दिवस शेत तणविरहित ठेवावे. तणनियंत्रणासाठी तणनाशकाचा वापर करावयाचा असल्यास पेरणी करताना वापशावर (पुरेसा ओलावा) पेंडीमेथिलिन हे तणनाशक २.५ लिटर प्रति हेक्टरी ५०० लिटर पाण्यातून फवारावे.

पाणी व्यवस्थापन:

तूर हे खरीप हंगामातील पीक असल्यामुळे ते पावसावर वाढते. तथापि पावसामध्ये खंड पडल्यास किंवा पाण्याचा ताण पडल्यास आणि सिंचनाची सुविधा असल्यास पिकाच्या वाढीच्या अवस्थेमध्ये (३० ते ३५) दिवस फुलोऱ्याच्या अवस्थेमध्ये (६० ते ७०) दिवस आणि शेंगा भरण्याच्या अवस्थेमध्ये पाणी द्यावे. अथवा २ टक्के युरियाची फवारणी करावी, त्यामुळे पीक उत्पादनात अधिक वाढ होते.

पिक संरक्षण:

तुरीमध्ये फुलोरा व शेंगा भरण्याच्या अवस्थेमध्ये घाटेआळी, पिसारी पतंग, शेंगा माशी या किडीमुळे ३० ते ४० टक्के नुकसान होते. यासाठी एकात्मिक कीड व्यवस्थापन पद्धतीने नियंत्रण करावे. तृणधान्याचे आंतरपीक असल्यास किडींचे प्रमाण कमी राहते. एच.ए.एन.पी.व्ही. या जैविक कीड नियंत्रणाचा वापर करावा. फुलकळी लागताना पहिली फवारणी १२ ते १५ दिवसांनी हेलीओकिल ५०० मिली प्रति हेक्टर आणि गरजेनुसार दुसरी फवारणी येथे एच.ए.एन.पी.व्ही. १५० मिली अथवा इमामेक्टीन बेन्झोएट ५ टक्के एस. जी. २०० ग्रॅम अथवा स्पिनोसेंड ४५ टक्के एस.सी. प्रवाही २०० मिलि प्रति हेक्टरी ५०० लिटर पाण्यातून फवारावे.

काढणी व साठवण:

तुरीच्या शेंगा वाळवल्यावर पीक कापून घ्यावे व खळ्यावर मळणी करावी.

साठवणीपूर्वी तूर धान्य ५ ते ६ दिवस चांगले उन्हात वाळवून पोत्यात किंवा कोठीत साठवावे. साठवण ओलसर जागेत करू नये. शक्य असल्यास कुडुनिंबाचा पाता धान्यात मिसळून धान्य साठवावे, यामुळे धान्य साठवणीतील किडीपासून सुरक्षित राहते.

उत्पादन:

अशाप्रकारे सुधारित वाण आणि तंत्रज्ञानाचा वापर केल्यास तुरीचे सरासरी १८ ते २० विवंटल प्रति हेक्टरी उत्पादन मिळू शकते.

(संपर्क: +९१ ८६९८२३२७४९)

